

ПРОФЕСІЙНА САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Л. А. АФАНАСЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Національного університету біоресурсів і природокористування України

***Анотація.** У статті розглядаються основні механізми професійної самоідентифікації особистості. Зазначається, що дана проблема покладена в основу процесу професійного самовизначення, який передбачає усвідомлений акт вибору професії на основі активізації внутрішнього потенціалу особистості. Виявлено професійну самоідентифікацію як семантичну умову формування професіоналізму, що відображає рівень оволодіння людиною психологічною структурою професійної діяльності та забезпечення природної якості особистості в самореалізації. Показниками професійної самоідентифікації визначено професійний образ «Я» (уявлення про себе як фахівця), образ професії (уявлення про професію, її зміст, задачі, функції, значення) та усвідомлення суб'єктом кореляційної системи функціонування цих понять як основ для подальшої самореалізації особистості в професійній діяльності.*

***Ключові слова:** професійна самоідентифікація, професійне самовизначення, професіоналізм, професійний образ «Я», образ професії, професійна самореалізація*

***Аннотация.** В статье рассматриваются основные механизмы профессиональной самоидентификации личности. Отмечается, что данная проблема положена в основу процесса профессионального самоопределения, который предусматривает осознанный акт выбора профессии на основе активизации внутреннего потенциала личности. Выявлена профессиональная самоидентификация как семантическое условие формирования профессионализма, который отображает уровень овладения человеком психологической структурой профессиональной деятельности и обеспечения естественного качества личности в самореализации. Показателями профессиональной самоидентификации определены профессиональный образ «Я» (представление о себе как о специалисте), образ профессии (представление о профессии, ее содержании, задачах, функциях, значениях) и осознания субъектом корреляционной системы функционирования этих понятий как основ для дальнейшей самореализации личности в профессиональной деятельности.*

***Ключевые слова:** профессиональная самоидентификация, профессиональное самоопределение, профессионализм, профессиональный образ «Я», образ профессии, профессиональная самореализация*

Постановка проблеми. У психологічній літературі проблема професійної самоідентифікації визначається як один з ключових компонентів розвитку особистості, який полягає в організації та інтегруванні людиною свого внутрішнього світу. Сучасна тенденція розвитку психологічної думки пов'язана з пе-

реходом від структурного вивчення особистості до аналізу її функціонування як динамічної системи [2; 3; 9]. Посилення особистісного підходу в психології спричинило збагачення її мови поняттями, що відображають ті аспекти сфери розвитку особистості, які раніше недостатньо піддавалися психологічному аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття професійної самоідентифікації особистості належить до проблем, які активно вивчаються філософами (О. Стояно) [13], соціологами (Т. Фоміна) [14], психологами (В. Злишков, У. Родигіна, Л. Шнейдер та ін) [7; 12; 16]. У контексті філософського вчення дане поняття розглядається як ототожнення особистості з певним типом людей, з окремими групами і відсторонення, відчуження від інших, що відрізняються за мовою, культурою, статусом, інтересами [13]. Соціологічний напрям аналізу професійної самоідентифікації розуміється як динамічний, багатоаспектний процес самостійного виявлення відповідності членів професійної групи їх приналежності до тих об'єктів, які в конкретно-історичній ситуації виступають для них найбільш пріоритетними при збереженні уявлень про цілісність і унікальність індивідуального «Я» [14]. Психологічний напрям, визначає дане поняття як потребу індивіда проявити себе через персоніфікацію, обравши усвідомлений вектор професійного розвитку, який відповідає його ціннісним орієнтаціям [15]. Проте, аналіз літератури показує, що механізм професійної самоідентифікації являється складним і недостатньо вивченим в науковому здобутку.

Тому **мета статті** полягає в розгляді та теоретичному обґрунтуванні поняття професійної самоідентифікації як активізуючої константи для подальшої самореалізації особистості в професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Механізм професійної самоідентифікації як психологічне явище не отримав однозначного визначення в науковому обігу. На думку О. Єрмолаєвої, внутрішнім спонуканням людини у професійному розвитку являється її прагнення до інтеграції в соціально-психологічному контексті на основі ідентифікації з професійно значущою групою [6, с. 84]. Професійну самоідентифікацію вчена розглядає як продукт тривалого особистісного та професійного розвитку, який з'являється в процесі професійної діяльності та набутті професійного досвіду. Індивідуальний професійний розвиток передбачає формування рефлексуючого суб'єкта здатного самостійно, якісно та своєчасно здійснювати професійні функції з оптимальними психологічними витратами [10, с. 101]. Професійна самоідентифікація при цьому виникає шляхом досягнення суб'єктом професіоналізму та виступає як стійке узгодження основних елементів професійного процесу. Тобто схема професійної самоідентифікації – це уявлення, що організують та управляють відчуттям індивіда відносно професійної суб'єктності [6]. Інший підхід до проблеми професійної самоідентифікації представлено в роботах Л. Шнейдер [16]. Автор вважає, що професійну самоідентифікацію не можна розглядати виключно як явище професіоналізму. Якщо визначати професіоналізм як вираженість мотиваційної сфери людини, то його необхідно вважати складовою професійної самоідентифікації, але якщо тлумачити професіоналізм в контексті особового самовизначення і життєвих перспектив, то поняття «професіоналізм» і «професійна самоідентифікація» є цілком співвідносними.

Вищезазначені міркування дають підстави визначити професійну самоідентифікацію як семантичну умову формування професіоналізму, що відображає рівень оволодіння людиною психологічною структурою професійної

діяльності та відповідає суспільним стандартам і об'єктивним вимогам. Дане поняття розглядається як інтегральна характеристика фахівця (індивіда, індивідуальності, особистості та суб'єкта діяльності), що проявляється в суспільній діяльності й спілкуванні. Професіоналізм людини передбачає не лише досягнення високих виробничих показників, а й особливості професійної мотивації, системи устремлень, ціннісних орієнтацій, професійного самовизначення [1; 4; 5; 12].

Тому уявлення процесу професійного розвитку особистості в рамках структурно-динамічного підходу спонукають до необхідності проаналізувати співвідношення понять професійного самовизначення та професійної самоідентифікації.

Професійне самовизначення є динамічним процесом, що передбачає усвідомлений акт активізації внутрішнього потенціалу особистості в професійному здобутку людства. Вибір професії, що здійснює людина в результаті аналізу внутрішніх ресурсів і шляхом співвідношення їх з вимогами професії, є основою її самоствердження в суспільно-професійному житті.

У працях К. Абульханової-Славської зазначено, що центральним моментом професійного самовизначення є самодетермінація, тобто власна активність суб'єкта як усвідомлене прагнення зайняти певну суспільно-професійну позицію [1]. Дослідниця підкреслює, що від системи відносин (до професійного колективу, до свого місця в колективі та інших його членів) залежить самовизначення і професійна активність особистоті.

Тож професійне самовизначення зумовлюється формуванням професійних орієнтацій особистості, моделюванням власного майбутнього у вигляді побудови еталонів професійного образу, співвідношенням отриманої інформації про майбутню професію з власними можливостями як активний пошук альтернатив для власного професійного розвитку. Раціональність професійного самовизначення залежить від формування образу майбутньої професії (наявність знань про особливості професійної діяльності та її вимог до особистості фахівця), який співвідноситься з образом «Я» (наявність знань про індивідуально-психологічні характеристики та власні можливості) [11].

Отже, процес професійного самовизначення особистості є трансформаційним механізмом професійної самоідентифікації. А тому розвиток професійної самоідентифікації в професійній підготовці є частиною професійного самовизначення як активного визначення суб'єктної позиції відносно суспільно виробленої системи цінностей.

На думку М. Гребенюк, формування професійної самоідентифікації особистості проходить такі етапи [5]:

- Підготовчий етап – на цьому етапі відбувається професійне самовизначення особистості.
- Етап прийняття професії – готовність студента до виконання професійних функцій.
- Самовдосконалення – перехід до потреби у самодіагностиці, самопізнанні, професійна самооцінка тощо.
- Самореалізація – відхід від репродуктивного виконання професійних дій до суспільно корисних.

Гуманістичний підхід у психології дозволяє трактувати поняття самореалізації як прагнення людини до виявлення та розвитку своїх особистісних можливостей. Потреба в самореалізації є джерелом активності особистості, що визначає види діяльності, у яких дана потреба задовольняється. Цей про-

цес передбачає формування психологічних характеристик особистості в аспекті інтроспекційного механізму. Таким чином, суб'єкт ставить особистісну мету, перетворює її в життєву задачу, переструктуровуючи при цьому власний внутрішній світ.

Генетико-психологічний підхід дає можливість його основоположнику С. Максименку зробити уточнення щодо проблеми самореалізації і розглядати її як природну якість особистості [8]. Успішність професійних дій залежить від ступеня активності особистості як продукту інтуїтивно-репродуктивного досвіду суб'єкта та сформованого відчуття відповідальності за ухвалені рішення [8].

Отже, самореалізація виступає показником внутрішньої зрілості особистості як прояву професійної самоідентифікації, що забезпечує стабілізаційну функцію соціалізації та інтеграцію суб'єктно-об'єктних відносин в професійній діяльності.

Таким чином, професійна самоідентифікація являється основою для подальшої самореалізації особистості в професійному просторі та визначається низкою чинників, до яких відносять [4]:

1. Професійна направленість, яка визначається розвитком здібностей щодо реалізації професійної діяльності, минулим досвідом, системою уявлень про професію.

2. Індивідуально-психологічні особливості (риса характеру, темперамент, властивості нервової системи, професійні характеристики моделі спеціаліста).

3. Професійний рівень підготовки (світогляд, успішність професійного навчання, професійні вміння).

4. Особливості фізичного розвитку особистості.

5. Соціальні фактори (місце проживання, зміст та характер професійної діяльності) та ін.

Так, на відміну від процесу ідентифікації, де людина порівнює себе з іншими, у процесі самоідентифікації відбувається співвіднесення себе з самим собою. У результаті проходження основних етапів професійної самоідентифікації формується уявлення про себе як самототожної, унікальної особистості в аспекті професійної самореалізації.

Узагальнення результатів дослідження надало можливість зробити такі **ВИСНОВКИ**.

1. Професійна самоідентифікація припускає злиття особистості з професійною діяльністю, при якому набуті їм типові риси починають виявлятися у всіх інших сферах життєдіяльності та визначають його відношення до дійсності. Це усвідомлене відчуття аутентичності себе і своєї професійної траєкторії.

2. Професійна самоідентифікація включає професійний образ «Я» (уявлення про себе як фахівця), образ професії (уявлення про професію, її зміст, задачі, функції, значення) та усвідомлення суб'єктом кореляційної системи функціонування цих понять як основ для подальшої самореалізації особистості в професійній діяльності.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаються у вивченні специфіки планування та побудови індивідом власної професійної траєкторії, критеріїв та умов самореалізації в залежності від освітнього і професійного рівня розвитку особистості.

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – 335 с.
2. Андреева Г. М. Социальная психология : учеб. для студентов вузов специальности «Психология» / Г. М. Андреева. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Аспект-Пресс, 2002. – 363 с.
3. Анциферова Л. И. Личность в динамике: некоторые итоги исследования / Л. И. Анциферова // Психол. журн. – 1992. – Т. 13, № 5. – С. 12–25.
4. Боровикова С. А. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности / С. А. Боровикова. – СПб. : СПбГУ, 1991. – 135 с.
5. Гребенюк М. О. Професійна самоідентифікація студентів в умовах навчання у ВНЗ [Електронний ресурс] : (матеріали міжвуз. наук.-прак. конф.) / М. О. Гребенюк // Актуальні питання психологічного забезпечення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. – К., 2010. – 120 с. – Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>.
6. Ермолаева Е. П. Преобразующие и идентификационные аспекты профессиогенеза / Е. П. Ермолаева // Психол. журн. – 1998. – Т. 19, № 4. – С. 80–87.
7. Злишков В. Проблема особистісної та професійної самоідентифікації в сучасній психології / В. Злишков // Соц. психологія. – 2006. – № 5. – С. 128–136.
8. Максименко С. Д. Генетическая психология (методологическая рефлексия проблем развития в психологии) / С. Д. Максименко. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 2000. – 320 с.
9. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя / Л. М. Митина. – М. : Моск. психол.-соц. ин-т, 1998. – 200 с.
10. Олійник Л. М. Психодіагностика і корекція / Л. М. Олійник. – Миколаїв : ПП «Принт-Експрес», 2010. – 218 с.
11. Пряжников Н. С. Психологический смысл труда / Н. С. Пряжников. – М. : Ин-т практ. психологии ; Воронеж : МОДЭК, 1997. – 352 с.
12. Родыгина У. С. Психологические особенности развития профессиональной идентичности студентов – будущих психологов : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Родыгина Ульяна Сергеевна ; Вятский гос. гуманитар. ун-т. – Киров, 2007. – 215 с.
13. Стояно О. О. Самоідентифікація студентства як процес самовизначення особистості в сучасному суспільстві : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Стояно Оксана Олександрівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2004. – 19 с.
14. Фомина Т. А. Самоидентификация студенчества в условиях современной России : дис. ... канд. социол. наук : 22.00.06 / Фомина Татьяна Анатольевна ; [Ставроп. гос. ун-т]. – Ставрополь, 2007. – 156 с.
15. Фонарев А. Р. Формы становления личности в процессе ее профессионализации / А. Р. Фонарев // Вопр. психологии. – 1997. – № 2. – С. 88–93.
16. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность : монография / Л. Б. Шнейдер. – М. : МОСУ, 2001. – 272 с.

REFERENCES

1. Abul'xanova-Slavskaja K. A. Deiatel'nost' i psixologija licnosti / K. A. Abul'xanova-Slavskaja. – M. : Nauka, 1980. – 335 s.
2. Andreeva G. M. Social'naia psixologija : ucheb. dlja studentov vuzov special'nosti «Psixologija» / G. M. Andreeva. – 5-e izd., ispr. i dop. – M. : Aspekt-Press, 2002. – 363 s.

3. Anciferova L. I. Lichnost' v dinamike: nekotore itogi issledovaniia / L. I. Anciferova // Psixol. ghurn. – 1992. – T. 13, № 5. – S. 12–25.
4. Borovikova S. A. Psixologicheskoe obespechenie professional'noi deiatel'nosti / S. A. Borovikova. – SPb. : SPbGU, 1991. – 135 s.
5. Grebenuk M. O. Profesiina samoidentufikaciia studentiv v umovax navchannia u VNZ [Elektronnui resurs] : (materialu migvuz. nauk.-prak. konf.) / M. O. Grebenuk // Aktual'ni putannia psixologichnogo zabezpechennia navchal'no-vuxovnogo procesu u vuchux navchal'nux zakladax. – K., 2010. – 120 s. – Peghim dostupu: <http://www.psyh.kiev.ua>.
6. Ermolaeva E. P. Preobrazuuchie i identifikazionnie aspektu professiogeneza / E. P. Ermolaeva // Psixol. ghurn. – 1998. – T. 19, № 4.– S. 80–87.
7. Zlivkov V. Problema osobustisnoi ta profesiinoi samoidentufikacii v suchasni psixologii / V. Zlivkov // Soc. psixologiiia . – 2006. – № 5. – S. 128–136.
8. Maksimenko S. D. Geneticheskaia psixologiiia (metodologicheskaia refleksiiia problem razvitiiia v psixologii) / S.D.Maksimenko. – M. : Refl-buk ; K. : Vakler, 2000. – 320 s.
9. Mitina L. M. Psixologiiia profesional'nogo razvitiiia uchitelia / L. M. Mitina. – M. : Mosk. psixol.-soc. in-t, 1998. – 200 s.
10. Oliinik L. M. Psixodiagnostika i korekciia / L. M. Oliinik. – Mikolaiv : PP «Print-Ekspres», 2010. – 218 s.
11. Priagnikov N. S. Psixologicheskii smysl truda / N. S. Priagnikov. – M. : In-t prakt. psixologii ; Voroneg : MODEK, 1997. – 352 s.
12. Rodigina U. S. Psixologicheskije osobennosti razvitiiia professional'noi identichnosti studentov – buduchix psihologov : dis. ... kand. psixol. nauk : 19.00.07 / Rodigina Ul'iana Sergeevna ; Viatskii gos. gumanitar. un-t. – Kirov, 2007. – 215 s.
13. Stoiano O. O. Samoidentifikacii studentstva aik proces samovuznachenn'a osobustosti v suchasnomu suspil'stvi : avtoref. dus. na zdob. nauk. stupenia kand. filos. nauk : spec. 09.00.03 «Social'na filosofiia ta filosofiia istorii» / Stoiano Oksana Oleksandrivna ; Pivdennoukr. derg. ped. un-t im. K. D. Ushuns'kogo. – O., 2004. – 19 s.
14. Fomina T. A. Samoidentifikacii studentcetstva v usloviiax sovremennoi Rossii : dis. ... kand. sociol. nauk : 22.00.06 / Fomina Tat'aina Anatol'evna ; [Stavrop. gos. un-t]. – Stavropol', 2007. – 156 s.
15. Fonar'ov A. R. Formu stanovleniia lichnosti v processe ee professionalizaccii / A. R. Fonar'ov // Vopr. psixologii. – 1997. – № 2. – S. 88–93.
16. Shneider L. B. Professional'naia identichnost' : monografiia / L. B. Shneider. – M. : MOSU, 2001. – 272 s.

PROFESSIONAL IDENTITY AS A SUBJECT OF PSYCHOLOGICAL RESEARCH

L. AFANASENKO, candidate of psychological sciences, assistant professor of the department of Psychology and Social Work of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

***Summary.** The article reviews the basic mechanisms of professional identity of the individual. It is noted that the problem underlying the process of professional self-determination, which implies a deliberate act of career choices based on activation of the internal potential of the individual. Discovered professional identity as a semantic condition of professionalism formation that reflects the level of mastery by the human of the psychological structure of professional activity and providing of natural quality of self-realization. The indicators of professional identity defined the professional vision of "I" (image of himself as a specialist), the vision of profession*

(image of the profession, its contents, tasks, functions, value) and awareness by the subject of the correlation system of functioning of these concepts as a basis for further self-identity in professional activity.

Keywords: professional identity, professional self-determination, professionalism, professional vision of "I", the image of the profession, professional self-realization

УДК УДК 316.27-057.19: 159.947.2:331.54

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД БЕЗРОБІТНИХ У ВИБОРІ ПРОФЕСІЇ

Б. В. БАРЧІ, кандидат психологічних наук, PhD, старший викладач кафедри англійської філології та методики викладання іноземних мов Мукачівського державного університету

Анотація. У статті розкрито сутність, структуру та особливості психологічного супроводу, представлено технологію його проведення з клієнтами центру зайнятості, визначено поради, якими повинен скористатися психолог-консультант під час його проведення з безробітними особами.

Ключові слова: психологічний супровід, безробітні, клієнти центру зайнятості, психологічний тренінг

Аннотация. В статье раскрыто сущность, структуру и особенности психологического сопровождения, представлено технологию его проведения с клиентами центра занятости, определены советы, которыми должен воспользоваться психолог-консультант во время его проведения с безработными лицами.

Ключевые слова: психологическое сопровождение, безработные, клиенты центра занятости, психологический тренинг

Актуальність теми. Низка вчених, Т.Алексенко, І.Беляєва, О.Бережна, С.Вершинін, Ж.Вірна, О.Грабовець, Дж. Каллаган, Л. Карамушка, Н.Коломинський, Н.Максимова, К.Мілютіна, Н.Серебрякова, Л.Шипіцина, Т.Шульга доводять, що психологічний супровід – не просто сума різноманітних методів роботи, а комплексно-технологічна, особлива культура підтримки і допомоги спеціалістами, які приймають участь в процесі супроводу. Більш ґрунтовно визначає це поняття Ф. Зеєр, який стверджує, що це "... рух разом з особистістю, поруч з нею, своєчасну вказівка можливих шляхів, за необхідності – допомога і підтримка" [4, с. 252].

Як особливий метод, що забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом розвитку оптимальних рішень в різних ситуаціях життєвого вибору, при вирішенні яких суб'єкт визначає для себе шлях подальшого прогресивного або регресивного розвитку розглядають психологічний супровід М.Войтович, Г.Лактіонов, М. Молоканов, Е.Молоткова, І.Скулер. Основними принципами супроводження безробітного є: рекомендаційний характер порад спеціалістів супроводження; пріоритет особистісних і професійних інтересів; безперервність супроводження; мультидисциплінарність (комплексний підхід) супроводження.

© Б. В. Барчі, 2015